

A hívószó: információ

Sárospatak, 1992. augusztus 13–16.

Amióta a rögzített tudás gyűjteményé szervezve az emberiség rendelkezésére áll, azóta folytatnak e gyűjtemények kezelői információs tevékenységet. S mégis, századunkat rázta meg a felismerés, hogy az információ – az anyag és az energia mellett – az emberiség létének, fennmaradásának és előrehaladásának feltétele. Korunk kihívása és szimbóluma lett az információ. A hagyományos információhordozók mellett sorra jelentkeznek az új és új formák, módszerek, technológiák és folyamatok, és létükkel ostrom alá vették a könyvtárakat és könyvtárosokat egyaránt.

Hol tart ma az információ „megszelídítése” a magyar könyvtárakban? Milyen készütségi szinten állunk – állnak könyvtárosok és könyvtárak? Mik a további tennivalók?

E kérdések megválaszolására gyűlt össze szakmánk, és vonzott sok információs szakembert a XXIV. vándorgyűlés. Reményeink szerint régi-új folyóiratunk lapjait „összeolvastva” bontakozik ki a teljes kép, a közlések sokféleségéből a pataki vándorgyűlés eseménysorozata. Mi most – emlékeinket kutatva – néhány általános benyomás, gondolat felidézésére vállalkozunk. Szívünkben nagy várakozással érkezünk Patakra, úgy hírlik: nyolcszázan. A színhelyek méltósága, szépsége és patinája – a művelődési ház, a főiskola, a kollégium – intonálta azt az alaphangot, amelyre titkon vártunk és készséggel hangolódunk: az őszinte érdeklődésű egymás felé fordulás ritka pillanataira.

Az első napon (augusztus 13-án)

az MKE elnöksége tartott sajtótájékoztatót. *Horváth Tibor* és *Sóron László* szóltak a könyvtárügy legfontosabb feladatairól: az információs infrastruktúra fejlesztéséről és a könyvtári törvény előkészületeiről. Később a tisztségviselők szakmai megbeszélésén szóba került a tagság fizetési fegyelmetlensége, ami veszélyezteteti egyesületünk eddig kivívott szakmai tekintélyét és súlyát. A gazdálkodás, a pályázatok, a kedvezmények, a törvények, az őszi küldöttgyűlés, a jövő évi vándorgyűlés helye és témája került napirendre. Este a *Lorántffy-loggia* lépcsőjéről reneszánsz muzsika hívogatta a vendégeket, majd a dongaboltozatos, gyertyákkal díszített, gyönyörűen terített várpincében fogadást adott a polgármester úr, *Jánosdeák Gábor*. Közönlőjében jogos büszkeséggel idézte Patak múltját, a magyar művelődéstörténetben betöltött kiemelkedő szerepét, és kifejezte örömét, hogy elfogadtuk vándorgyűlésünk színhelyéül Patak meghívását. Az elkövetkező napokra, a tanácskozás sikerére tokaival koccintottunk. Az első nap hangulatát várttemplombeli szép orgonahangverseny koronázta.

Péntek délelőtt (augusztus 14-én) került sor a regionális tanácskozásra, amelynek levezető elnöke *Környei Lászlóné*, a miskolci megyei könyvtár igazgatója volt. A cím sokat ígért: *A közművelődési könyvtár új arca a szolgáltatások tükrében*. Figyelemre méltó referátumot hallottunk *Fülöpné Varjasi Judittól: Vállalkozások a szentesi Városi Könyvtárban* címmel. Feszült érdeklődés kísérte *Káty-Kullai Károly* deviáns fiatalokkal végzett

modellkísérletét, hisz az előadó hét éves tapasztalatairól adott összefoglalót. A szolnoki kollégák finn vendége a finnországi nyilvános könyvtárak helyzetéről nyújtott vázlatos képet. (A referátumok szövege a miskolci megyei könyvtár sokszorosításában már a helyszínen kapható és olvasható volt.)

A vándorgyűlés plenáris ülése péntek délután kezdődött. *Andrásfalvy Bertalan* művelődési és közoktatási miniszter megjelenése és előadása rangot adott a tanácskozásnak. *Nemzeti erőforrásunk az információ* címmel miniszterünk szólt az információ felértékelődött szerepéről, a könyvtárosok megnövekedett feladatainak felelősségteljes vállalásáról, a könyvtárak funkcionális együttműködésének szükségességéről és a rendszerszerű működtetés állami feladatairól. A témához sajátos szemszögből három korreferátum közelített: *Rózsa György*, az MTA Könyvtárának főigazgatója, *Surján Miklós*, a pécsi megyei könyvtár igazgatója és *Balogh Mihály*, a kunszentmiklósi gimnázium könyvtáros igazgatója részéről. *Rózsa György* az országos információs politika sürgető tennivalóiról beszélt. Miközben felhívta a figyelmet az informatikai, távközlési infrastruktúra eredményeire, ugyanakkor figyelmeztetett a veszélybe került primér információellátásra, s annak rendkívül komoly kö-

vetkezményeire. Elodázhatatlannak ítélte a szakirodalmi információellátás terén a kormány szintű beavatkozást, a kiemelt intézmények költségvetési támogatását.

Vajon képesek lesznek-e a könyvtárosok a jelenleginél sokkal pozitívabb szerepet játszani az információ és a tudás újraelosztásában úgy, hogy abból a lehető legnagyobb társadalmi haszon váljék? Vajon milyen információs stratégiát kell kormány szinten kialakítani, hogy a megváltozott körülmények között az egyén, a gazdaság és az ország talpon maradhasson? És ebben a stratégiában hol helyezkednek el az egyes könyvtárak, milyen feladatok várnak rájuk?

Kérdés kérdésre halmozódott, miközben a szombati szekcióülések is lezajlottak. Tartalmasak, de zsúfoltak voltak ezek a programok, s jórészt ezért maradtak el a „kiadós” beszélgetések. Sokunknak hiányzott a záró ülés, ahol az egyes munkacsoportok körképet adhattak volna a körükben elhangzottakról.

A kötetlen programok, a séták és váratlan találkozások megannyi színrel gazdagították a vándorgyűlés palletáját. Ünnepe volt Patakon 1992. augusztus 13–16. között. Köszönjük a város polgármesterének és valamennyi kollégának, akik ezt lehetővé tették!

Gellér Ferencné

Új kihívások előtt a közművelődési könyvtárak

A kissé teátrálissá sikeredett címmel csupán csak jelezhető az a téma, amelynek rövid előadására felkérést kaptam.

Két éve annak, hogy állami berendezkedésünkben bekövetkeztek az ismert és örömteli változások, s még két év sem telt el azóta, hogy a kormányzati szintű változásokat követte a területi és a helyi közigazgatás átalakulása, mely teljességgel új alaphelyzetet teremtett a lakóhelyi közművelődési könyvtárak fenntartásában. Most már többé-kevésbé valamennyien látjuk, hogy milyen utak zárultak be előttünk, mi az, amit nem lehet vagy nem szabad tovább tennünk, így

valóban nagyon időszerű, hogy új utakat keressünk. Olyan feladatokat kell meghatározni, amelyeknek értelme van, amelyek megoldása révén sikerrel járulhatunk hozzá az ország demokratikus alapokon történő megújulásához. Ehhez részünkről – első lépésként – őszinte, önigazoló és önáltató mentes helyzetfelmérés és helyzetértékelés szükséges. Egyébként sokan akaratlanul is elhitték magukkal, hogy a könyvtárügy úgy jó, ahogy volt, s ma nincs fontosabb feladatunk, mint hogy „ellenálljunk” az új rend úgymond könyvtárelenes intézkedéseinek.

Nem hiszem, hogy bárki is kétségbe vonhatná: azon értékek sorában, amelyek valóban létrejöttek az elmúlt rendszerben, előkelő helyet foglal el a magyar könyvtárügy rendszere, vagy ha úgy tetszik, szűkítsünk: a közművelődési könyvtári rendszer.

Igaz ez, még akkor is, ha tudjuk: működésünk során sok hibát követtünk el. Ezt fontolgatva mindenekelőtt felrémlenek előttünk a helyi érdekkel igazából nem számoló, adminisztratív, hatalmi jelleggel operáló úgynevezett hálózat-irányítás emlékei, a különféle elő-, alap-, átfogó-, illetve utóvizsgálatok, a szakfelügyeleti vizsgálatok, melyeknek megállapításai nemegyszer többet nyomtak a latba, mint a valóságos eredmények, amikor esetleg – akaratlanul is – ígéretes helyi kezdeményezések kibontakozásának vettük elejét különböző ellátási rendszerek felülről lefelé történő kiépítésének erőltetésével. És felbukkan az erőltetett, többnyire politikai szándékoktól motivált olvasómozgalmak emlékei, az olvasók úgynevezett nevelését, ízlésformálását célzó – többnyire meddő – kísérleteink.

És igaz még akkor is, ha tudjuk: sok helyen csak papíron, a statisztika szerint létezett könyvtár, vagy ha működött is, mostoha körülmények között, az intézménytípus rangjához, kulturális jelentőségéhez méltatlanul, rossz hatákonysággal.

Szerencsére a magyar közművelődési könyvtárak többsége jó állománnyal, felkészült szakemberekkel, színvonalas szolgáltatásokkal érte meg a rendszerváltozást, s ha technikai felszereltségük, anyagi lehetőségeik nem is említhetők még egy napon a fejlett országok könyvtáraival, a bennük tapasztalható készség a megújulásra, az új iránti fogékonyság, az újszerű gondolkodásnak, az összefogásnak napról-napra szaporodó jelei közművelődési könyvtáraink jövőjét illetően bizakodással töltenek el bennünket.

De maradunk még a jelennél. Országos kép felvázolása nem áll módomban, így engedtessek meg nekem, hogy saját megyém közművelődési könyvtári helyzetét ismertessem – ami éppen a megye sajátos településszerkezetéből adódóan valószínűleg valamivel rosszabb, mint az országos helyzet.

A baranyai helyzet

A Baranya Megyei Könyvtár a helyhatósági választásokat, az új közigazgatási szervezetek létrejöttét követően az elsők között kereste a kapcsolatokat a közélet új szereplőivel írásban és személyesen egyaránt. Polgármestereket, megyei és városi önkormányzati képviselőket kerestünk fel. Szót emeltünk a könyvtárak fejlesztése, vagy legalábbis a legszükségesebb működési feltételek biztosítása érdekében, felajánlottuk mindehhez a segítségünket. Megkíséreltük a sajtón keresztül is befolyásolni őket. A városok polgármestereit arra próbáltuk ösztönözni, hogy engedélyezzék könyvtárosaiknak továbbra is az alközponti szerep vállalását. Azonban hamarosan be kellett látnunk, hogy szélmalomharcot vívunk. A korábbi tanácsi közművelődési könyvtárhálózat 1991 folyamán gya-

korlatilag önmagától szétesett. A megyei könyvtár – ugyan még hálózati központnak vélte magát, valójában hadsereg nélküli generálisként maradt a csatamezőn, nem létező csapatainak osztogatván teljesen felesleges parancsokat. A könyvtári törvény módosítására vonatkozó 20/1992. sz. kormányrendelet lényegében már csak egy meglévő állapotot szabályozott.

A megváltozott helyzetet – bár felismertük – nehéz volt elfogadnunk. Nehéz volt belenyugodnunk abba, hogy minden szakmai érv ellenére elbocsátanak jól dolgozó könyvtárosokat, önállósítanak életképtelen fiókkönyvtárakat, „ideiglenes” jelleggel hosszú időre szüneteltetnek, esetleg teljesen megszüntetnek könyvtárakat, s hogy emberek tízezrei maradnak lakóhelyükön könyvtári szolgáltatás nélkül. Nehéz belenyugodni, de mint realitást, tudomásul kell vennünk.

S most lássuk a számszerű adatokat!

Megyénkben 1990-ben még 313 önkormányzati közművelődési könyvtárat tartottunk nyilván, a múlt év végén már csak 291-et. A 313-ból csak 70 könyvtár volt önálló, a többi 243 fiókkönyvtár, vagy valamely ellátórendszer tagkönyvtára. Az önállósulási „örület” hatására az arány 1991 végére megfordult. Akkor már 211 mondja magát önállóknak, s csak 80 kapcsolódik valamely más könyvtárhoz, vagy a Siklós körzetében megmaradt egyetlen ellátórendszerhez. A 211 könyvtárból azonban csak 74 vásárolt önállóan könyvet (ebben a számban bent vannak a városi könyvtárak is), 12-vel több, mint az előző évben. Hogy mennyit, s mit vásároltak, az persze más kérdés. Az ellátórendszerek valamelyikébe korábban bekapcsolt 116 községből már csak 24 részesült központi könyvellátásban. Mindezekből az következik, hogy mintegy 140, magát önállóknak nevező könyvtár 1991-ben nem jutott egyetlen könyvhöz sem, nem volt egyetlen fillérynyi beszerzési kerete sem. Közülük 92 egész éven át szünetelt, olvasóik – ha még egyáltalán vannak – nemhogy új, de régi könyvekhez sem juthattak. S azok a könyvtárak, amelyek így vagy úgy még működnek, azokban is egyre kevesebb az új könyv. Míg 1990-ben a megye könyvtáraiba (elsősorban persze a városi könyvtárakba) 60 000 kötet került, tavaly már csak 41 000, az előző évnek alig kétharmada. S a siklói ellátórendszer is csak 443 kötetet tudott venni 24 könyvtárának egy teljes év alatt. Lehet-e ezt még egyáltalán könyvtári ellátásnak nevezni? Miközben a dokumentumok beszerzési átlagára 2–3-szorosára emelkedett, a költségvetési előirányzat a községi könyvtárakban csak 40%-kal nőtt. S hogy a kép teljes legyen, megemlítem, hogy tavaly 76 könyvtáros is eltűnt községi könyvtárainkból.

De álljon itt néhány konkrétum is a baranyai könyvtárak helyzetéről. Van, ahol az új polgármester első teendőinek egyike volt a szakképzett és jó munkakerőként ismert könyvtáros menesztése. Másutt az önkormányzat döntése nyomán a korábban összevont, községi-iskolai könyvtárat teljesen átadták az iskolának, s a felnőtt lakosságot kizárták a használatból. A siklói ellátórendszerhez tartozó egyik község azzal az indoklással lépett ki a társulásból, hogy csinálnak maguknak könyvtárat oly módon, hogy minden lakos bead majd pár könyvet, így nem kerül pénzbe... Tudunk olyan szándékról is – szerencsére nem valósult meg –, hogy a kiválást követően az ellátórendszerrel megkapott könyveket szét akarták osztani a lakosság között, mondván, hogy ez már az övék. Itt jegyzem meg, hogy hatalmas értékek mehetnek veszendőbe: Szigetvár például 80 000 kötetet adott át a községeknek, melyek szabályos leltárba vétele szinte sehol sem történt meg.

De igaztalan lennék, ha jó példákat nem említenék. Sok, korábban is jól dolgozó községi könyvtár vészeli át ügyesen a nehéz időket. (Sásd és Szászvár könyvtára például magára vállalta a művelődési házi feladatokat is, mindkét helyen a könyvtáros lett a művelődési ház igazgatója. Sásdon a községi könyvtár

szerkeszti a községi lapot, Dunaszekcsőn a falutévé gondozását vállalták fel. Mindezek nem teszik másodlagossá a könyvtári munkát, de ugyanakkor nagyban növelik a könyvtár tekintélyét, anyagi lehetőségeit. (S jó gazdákról is tehetek említést: többek között Pécsvárad, Mindszentgodisa, Beremend, Lánycsók, Nagynyárad polgármesterei, illetve önkormányzatai minden támogatást megadnak könyvtáraiknak. Megállapítható, hogy a változások legkevésbé az összevont iskolai-közművelődési könyvtárakat érintették hátrányosan, működési körülményeik folyamatosan biztosítottak.

Városi könyvtáraink valójában vegetálnak. Mindenütt megvannak a minimális működési feltételek. Jelentősebb létszámleépítés csak Siklósra volt. Azonban mindenütt hiányoznak az anyagiak még az állománygyarapításhoz is, nemhogy a technikai előrelépéshez, vagy új szolgáltatások bevezetéséhez.

Ami intézményünket, a Baranya Megyei Könyvtárat illeti, örömmel állapíthatom meg, hogy jó gazdára lelt a jelenlegi megyei önkormányzatban. Működési feltételeinket biztosítják, szigorú restrikcióna nem kényszerítettek bennünket. Közel 40 milliós költségvetésünkkel a harmadik helyet foglaljuk el a megyei könyvtárak sorában. Munkatársaink száma csak az önként eltávozókkal csökkent, kényszerrel senkit sem kellett elküldenünk. Év eleji béremelésünk százalékosan magasabb volt, mint a többi könyvtaré. S mégis: dokumentumbeszerzésre idén csak 2 300 000 forint jut, alig valamivel több, mint tavaly. A beszerzett kötetszám, az előfizetett folyóiratok száma évről-évre csökken. Alig van lehetőségünk az elhasználódó technikai eszközök felújítására, nem tudjuk, miből fogjuk finanszírozni a TEXTLIB programhoz szükséges műszaki fejlesztést. Nincs lehetőségünk korszerű gépek beszerzésére, offline adatbázisok vásárlására, az online tájékoztatás költségeinek fedezésére. Könyvtárunk még mindig nagyon látogatott, bár a tavalyi csúcs után némileg csökken az olvasók száma. Nem csoda, hisz egyre több a kielégítetlen kérés, mind hosszabb a várakozás az előjegyzett kötetekre, s a könyvtárhasználat – legalább is nálunk – egyre többé kerül az olvasóknak. A magas beíratkozási díjról, egyes szolgáltatásaink térítettségéről viszont nem tudunk lemondani, mert akkor még kevesebb jutna állományépítésre, még kevesebbet tudnánk nyújtani a látogatóknak. Ezt nevezzük ördögi körnek.

Ilyen tehát a közművelődési könyvtárak helyzete Baranya megyében. Talán megkockáztathatom azt a feltevést, hogy nemcsak nálunk, hanem az ország sok más megyéjében is. Ennek a helyzetnek az ismeretében kell mind a közeljövő feladatait, mind távolabbi céljainkat megfogalmazni, megfelelni mindazoknak a kihívásoknak, amelyeket a századvég, a megváltozott politikai-társadalmi környezet, az új gazdasági rend és az információs technika rohamos fejlődése támaszt.

Az alábbiakban megkísérlem röviden felvázolni, hogy a közművelődési könyvtáraknak MILYEN feladatokat kellene megvalósítaniuk, s ezeket HOGYAN, KIKKEL és MIBŐL.

A teendők

A felbomlóban lévő, illetve gyakorlatilag már meg is szűnt megyei közművelődési hálózatok újrafoltoztatása helyett meg kell teremtenünk a könyvtárak együttműködésének, a szolgáltatások egymásra épülésének, a szakmai segítséget igénylő könyvtárak támogatásának s általában a könyvtári érdekek védelmének új rendjét. Ez pedig nem történhet másként, mint szelektív fejlesztéssel, azaz a megyei könyvtárak s néhány központi helyzetben lévő városi könyvtár gyorsított

ütemű fejlesztésével, szolgáltatóképességének, szolgáltatási sokféleségének, hatékonyságának, színvonalának növelésével, másrészt a bázishelyek vonzáskörzetében lévő kisebb könyvtárak önkéntes részvételével. A megyei könyvtáraknak – feladván a régi értelemben vett hálózati központi szerepüket – szolgáltató, szolgáltató intézménnyé kell válniuk, s az egykori hálózati központoknak – bármilyen nehéz is elviselni a gondolatot – tudomásul kell venni, hogy vannak, s talán még többen lesznek települések, önkormányzatok, amelyek nem igénylik a könyvtárat.

El kell fogadnunk – mást nem is tehetünk –, hogy megszűnnek könyvtárak, akár az anyagiak, akár a társadalmi megbecsülés hiánya, akár pedig a helyi közigazgatás illetékeseinek érdektelensége, hozzá nem értése miatt. (Csak zárójelben jegyzem meg: egyébként sincs értelme annak, hogy a vegetálás szintjén működtessenek elhanyagolt helyiségekben, alkalmatlan emberekkel úgynevezett könyvtárakat, melyek legfeljebb arra jók, hogy téves képzetek alakuljanak ki az emberekben a könyvtárakról, a művelődésről.) Az új helyzetnek megfelelő új módszerekre van szükség. Könyvtárunk az első lépéseket már megtette azzal, hogy bábáskodott a Pécs-Baranyai Kulturális Kamara könyvtári tagozatának megszületésénél. A jelenleg még csak 30 tagot számláló szervezet, melynek titkársága a Baranya Megyei Könyvtárban van, s amely reményeink szerint tömöríti majd valamennyi fontosabb községi könyvtárat, talán megfelelő keretet adhat a szakmai összefogáshoz.

A logikai sorrendben a második, jelentőségét tekintve azonban feltétlenül a legfontosabb kihívás, amellyel közművelődési könyvtáraink szembe találják magukat: állományaik színvonalának, információsztolgáltató képességének megőrzése. Különösen vonatkozik ez a kiemelt, területi szerepet betöltő könyvtárakra, melyekben az állomány fejlesztése egyben a hatókörükbe tartozó valamennyi kisebb könyvtár érdeke is, hiszen ezáltal az ő lehetőségeik is javulnak. Nem emelhető meg, hogy tovább növekedjék a távolság a stagnáló vagy alig-alig emelkedő beszerzési keretek s a lassan már az égbe szökő könyvtárak között. Korszerű, a legfrissebb irodalmat is magába foglaló állomány nélküli könyvtárak nem tudják kielégíteni a társadalom információs igényeit. A video, a CD lemez, a CD ROM, a mágneslemezen megvásárolható adatbázis nem luxus, hanem már köznapi szükséglet.

A miniszter úr előadásában említette, hogy az elmúlt két évben annyi könyv jelent meg Magyarországon, mint korábban egy évtized alatt. Ilyen mértékű növekedéssel nem tudunk lépést tartani. *Rózsa György* szerint – mint az előző előadásban hallottuk – a primér szakirodalmi ellátás helyzete kritikussá vált. Ugyanő mondta, hogy a primér és szekundér információ legalább szintentartásának, netán fejlesztésének hátterét elsősorban az önkormányzatok által fenntartott könyvtárakban kell megvizsgálni. Az önkormányzati könyvtárak valóban aggódva néznek a jövő elé. Értesüléseink szerint a jövő évi költségvetések az idei szinten maradnak, úgynevezett automatizmus nem lesz. Ugyanakkor a bevezetésre kerülő kétkulcsos ÁFA mind a könyvek árát, mind az időszaki kiadványok előfizetési díját legkevesebb 10 százalékkal drágítja. A minden túlzás nélkül kétségbeesztő helyzeten el kellene gondolkodni, s megoldást kellene keresni mindenkinek, aki az információt valóban nemzeti erőforrásnak tekinti, s azért felelősséget érez.

Közművelődési könyvtáraink nagy késéssel kezdték meg a számítástechnika könyvtári alkalmazását. Az utóbbi időben – köszönet érte elsősorban is a FSZEK-nek és a Könyvtári Egyesülésnek – végre lendületet kapott a fejlesztés – gondolok itt elsősorban is a TEXTLIB programra. Ezt a munkát gyorsítani kellene, s lehetőleg még a jövő évben, de 1994-ben mindenképp meg kell

kezdeni alkalmazását. Örömmel fogadtuk, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztérium tervezi a magyar felsőoktatási és közgyűjteményi információs infrastruktúra fejlesztését. A koncepció szerint a kiépülő hálózathoz a megyei közgyűjtemények is csatlakoznak. A mi feladatunk ezek után az, hogy létrehozuk kapcsolatainkat környezetünkkel, a vonzáskörzetünkben lévő városi könyvtárakkal. Ismét *Rózsa Györgyre* hivatkozom: a közművelődési könyvtárakat arra kell felkészíteni, hogy „átcsomagolják” és helyileg terjesszék az arra kijelölt könyvtárártól nyert információt. Dicsérendő a zalaiai kezdeményezése, jó lenne, ha a ZALAKOM-hoz hasonló hálózatok mielőbb kiépülhetnének másutt is.

A technikai lehetőségek azonban mit sem érnek, ha egyébként nincs mit szolgáltatni. Ezért rendkívül fontos, hogy a nagy közművelődési könyvtárak megkezdjék saját adatbázisaik létrehozását. Kézenfekvő számomra, hogy a helyismereti gyűjtemények gépi feltárásával, a helyismereti adatbázisok létrehozásával kezdjük a munkát, hiszen ezt a feladatot az illetékes könyvtárak helyett soha senki nem fogja elvégezni. De legalább annyira fontos, hogy a könyvtárakban hozzáférhető legyenek a már másutt létrejött online adatbázisok, vagy hogy beszerezzenek minden lényeges, a napi tájékoztatásban felhasználható offline adatbázist.

Az eddigieknél gyorsabban, érzékenyebben kell reagálnunk környezetünk változásaira, észre kell venni, hogy mikor, milyen szolgáltatás iránt jelentkezik igény, vagy hogy mely szolgáltatás az, amellyel elébe mehetnének az igényeknek. Hogy csak egyetlen példát említsek: a piacgazdaságra való áttérés első perceiben már foglalkoznunk kellett volna üzleti információk szolgáltatásával, a kezdő vállalkozók, üzletemberek igényeit kielégítő szolgáltatás megszervezésével. Úgy gondolom, az előttünk álló feladatok egyik legsürgősebbike éppen e szolgáltatás bevezetése lesz.

Végül egy, az eddigieknél belterjesebbnek mondható, de nem kevésbé fontos fejlesztési feladatra utalnék, amely ráadásul különösebb ráfordítást sem igényel. Elvértve könyvtárosként, gyakrabban magánemberként eljutottam külföldi könyvtárakba. Tapasztalataim alapján meg merem kockáztatni azt a kijelentést, hogy tőlünk nyugatabbra a munkaszervezés, a munkaerő kihasználása, a vezetés hatékonyabb mint nálunk – erre is több figyelmet kell fordítani, s megkeresni a jelen körülményeink, céljaink megvalósításának jobban megfelelő szervezeti formát és vezetési gyakorlatot.

Hogyan és miből?

Ennyit tehát teendőinkről. S most néhány szót a HOGYAN-ról.

A könyvtárak a fent vázolt teendők megvalósításához segítséget igényelnek. Égető szükség van működési kereteink meghatározására, tehát az új könyvtári törvényre. Rendkívül sokat várunk tőle. Őszintén remélem, hogy a törvény előkészítése során a szakma is kifejtheti véleményét, álláspontját. De egyéb jogszabályokra is szükség lesz – hogy csak egyet említsek: jómagam szívesen látnék egy új kötelezpéldány-rendeletet is. Bár látnunk kell azt is, hogy a jogi szabályozás önmagában nem mindenható. Hiszen hiába szabályozza az önkormányzatok feladatáról és hatásköréről szóló 1991. évi XX. törvény a könyvtári szolgáltatás kérdését, hiába írja elő az önkormányzatok nem tartják be. Ugyan ki, milyen módon vonja felelősségre azt az önkormányzatot, amely az idézett törvényben előírt, a könyvtári ellátást kötelezővé tevő rendelkezést semmibe veszi? S ki lehet az, aki az intézkedésre jogosult figyelmét az önkormányzat mulasztására felhívja? (108.§. 1. bek.) Feladataink megoldásához több segítséget kellene kapnunk az OSZK-tól, különösen a Könyvtártudományi és Módszertani Központtól. Remélem, ott dolgozó kollégáim nem veszik zokon a véleményemet: én ugyanis úgy gondolom, komoly adottságaik vannak a szakmával szemben. Példaképp említhetném a számítástechnika könyvtári alkalmazását. Már évekkézel előtört szükségünk lett volna elméleti és gyakorlati útmutatásra, segítségre – nem kaptunk. Szükségünk lenne központilag készülő, a nemzeti könyvtermést feldolgozó kurrens adatbázisra. Talán jövőre... Ősztönözniük kellene a közművelődési könyvtárakat új szolgáltatások bevezetésére, például ismét a business informationt, az üzleti tájékoztatást említeném, amelyhez az első lépéseket végül is nem a KMK, hanem az MKE, a Békés Megyei Könyvtár és a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tették meg azzal, hogy ez év nyarán két tanfolyamot is szerveznek.

És még mindig a HOGYAN-nál maradva – ezzel kapcsolatban utolsó megjegyzésként –, hadd emeljem ki az összefogás jelentőségét. A Könyvtári Egyesülés bebizonyította, hogy vannak olyan feladatok, amelyeket csak több intézmény összefogásával lehet jól, okosan, gazdaságosan megvalósítani.

Minden új feladatmeghatározásnál felmerül a kérdés: KIKKEL oldjuk meg?

Új feladatokat jól megoldani csak arra felkészült szakemberekkel lehet, de szakembereknek könyvtáraink nincsenek bőviben. (A hagyományos könyvtári munkaterületeken még inkább, bár évek telnek el anélkül, hogy egyetlen állás-kereső, főiskolát végzett könyvtáros jelentkezne. Az egyetlen könyvtár szakán végzeteket nem is említem – 1966 óta ilyen nem került a megyei közművelődési hálózatba, kivéve néhány levelező tagozaton végzetet. Számítástechnikusaink például vannak, de nincs könyvtáros, aki biztonsággal eligazodna az informatika, a számítástechnika kérdéseiben. Tudom, hogy a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem néhány év múlva már bocsát ki diplomás informatikus szakembereket, de addig is szükséges lenne valamilyen más módon, például a KMK által szervezendő tanfolyamokon továbbképezni felsőfokú végzettségű könyvtárosokat. S hiányoznak a rendszerszervezők, a menedzsertípusú vezetésre felkészített szakemberek, a speciális szolgáltatások megszervezésére alkalmas könyvtárosok is. A képzés tehát kulcskérdés, döntő jelentősége van céljaink megvalósításában.

Utóljára marad a legfontosabb kérdés: MIBŐL valósítsuk meg a már felsorolt feladatokat, miből fedezzük a technikai fejlesztés költségeit, miből a különféle adatbázisok vételárát, illetve használati díját, miből a területi feladatokat is ellátó nagy közművelődési könyvtárak különösen költségigényes állományfej-

lesztését. Képesek-e fenntartó önkormányzataink jelenleginél lényegesen több terhet viselni, hiszen nem csupán a könyvtárakról kell gondoskodniuk. Én úgy ítélem, hogy nem. (Éppen a közelmúltban volt kénytelen visszautasítani kérésemet a megyei önkormányzat illetékese, pedig csupán 800 000 forintra lenne szükségünk, s nem is most, hanem 1993-ban, ahhoz, hogy a TEXTLIB fogadáshoz elengedhetetlen kábelezzék, a terminálok csatlakozásait kiépíthessük, s megvásároljuk a 20 állomásos NOVEL-programot.) A fenntartók nagyobb terheket aligha vállalhatnak, holott – mind korábban már jeleztem – a megyei könyvtárakat és néhány más nagyobb közművelődési könyvtárat kiemelten kellene fejleszteni ahhoz, hogy gazdag állományukkal, szolgáltatásaikkal segíthessék, elláthassák a vonzáskörzetükbe tartozó kisebb intézményeket. Az országos szerepkörű nagykönyvtárak és a városi, nagyközségi könyvtárak közötti transzmissziós szerepüket is csak a megfelelő fejlesztések nyomán tudnák igazán betölteni. Az ő gazdagodásuk egyben biztosítéka lehet könyvtári környezetük fejlődésének, szolgáltatásai gazdagodásának.

Van-e hát megoldás, s ha igen, mi az? Miközben továbbra is minden lehetséges módon ösztönözni kell a fenntartó önkormányzatokat saját könyvtáraik fejlesztésére – amiben nagy segítséget jelentene a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Kamara, a pártok és egyéb társadalmi csoportosulások szerepvállalása – meg kellene teremteni a finanszírozásnak másféle módját is. Amint arra fejlett országokban számtalan példa van, a területi szerepkörű könyvtárak fejlesztésében valamilyen módon az államnak, a központi költségvetésnek is hozzá kellene járulnia. Elképzelhető továbbá egy központi könyvtárfejlesztési alap, melynek szétosztását a benyújtott szakmai programok alapján szakértő bizottság végezné. Egyéb megoldások is szóba jöhetnének. Egy biztos: a fejlesztés csak szakaszosan, a prioritások kijelölésével, a jelenleginél több pénzből valósítható meg.

*

Mintegy utószóként szeretnék még valamit az eddig elmondottakhoz hozzáfűzni.

Úton-útfélen azt kell tapasztalnom, hogy minden hivatalos megnyilatkozás, feltúrozott újságcikk, vállveregető elismerés ellenére valójában kicsi a könyvtárak megbecsülése hazánkban. A társadalom értékrendjében koránt sem áll a könyvtár és a könyvtárhasználat azon a helyen, amelyen állnia kellene. Különösen érzékenyen érint minket a döntésre hivatott tényezők egy részének könyvtárral kapcsolatos érzéketlensége. Olyan önkormányzati képviselők döntenek könyvtárak sorsáról, akik életükben még egyszer sem jártak könyvtárban, szolgáltatásait nem ismerik, a művelődésben, a tudományos vagy az üzleti életben betöltött szerepéről halvány fogalmuk sincs. A magasabb politika sem foglalkozik velünk. Tudomásom szerint eddig csupán egyetlen párt foglalt állást – érintőlegesen – könyvtárpolitikai kérdésekről. A felnőtt lakosságnak csak töredéke könyvtárhasználó, a többség legjobb esetben is közömbös a könyvtári szolgáltatások iránt, vagy éppen elutasító, s minden könyvtárra költött fillért felesleges kiadásnak tart. Engedjék meg, hogy egy konkrét példával is éljek. Magas beosztású köztisztviselővel beszélgettem röviddel hivatalba lépése után. Könyvtárról is szó esett, mire ő – talán csak a kedvemért, de mindenesetre sajnálkozva – kijelentette, hogy egyetemi évei óta nem jár könyvtárba. Nem sok időm jut az olvasásra – mondta – különben is, amire szükségem van, azt megveszem. Nem tudtam megállni, hogy ne kérdezzem meg: az információkat is megveszi? Értetlenül nézett rám. Azokra az információkra gondolok – folytattam – amelyekre egy-egy megtárgyalandó téma kapcsán, illetve döntései megho-

zatalához szüksége van. Azokhoz hogyan jut hozzá, azokat is a könyvesboltban veszi meg? Pillanatnyi csend után valamivel elütötte a dolgot, a következőkben már másról beszéltünk.

Úgy gondolom, kedves kollégák, hogy amíg a társadalom könyvtárképe meg nem változik, amíg a döntéseket hozó felelősök többsége – álljanak bár a közigazgatási ranglétra bármely fokán – közömbös a könyvtárakkal szemben, addig nagyon nehéz lesz bármiben is előrelépni. Ezért talán a legnagyobb kihívás, melynek meg kell felelnünk, éppen ez: intézményeink, szolgáltatásaink, hivatásunk elfogadtatásán munkálkodni, kivívni a társadalom értékrendjében a bennünket megillető helyet.

Surján Miklós

Új könyvtár Zuglóban

Nagy dolog ez manapság, amikor fejlesztés helyett az asasztás, a „karcsúsítás”, megnyitás helyett a könyvtárak és a művelődési házak bezárása a divat. Az intézmény, hivatalos nevén a közösségi könyvtár szép, tágas, barátságos és tiszta helyiségei 1991. december 27-én, hétfőn reggel 9 óra óta várják látogatóikat mintegy 25 000 kötet könyvvel, 100-féle újsággal és folyóirattal, kb. 350–400 videó-, 800 hangzó kazettával, kb. 60 CD-lemezzel. Mindez szabad polcon, kettős tagolásban kínálja magát: a könyvek 40 százaléka a most divatos, ún. családi könyvtár témái – tehát szerelmes regények, krimik, kalandos és vidám regények, sci-fik – szerint csoportosítva, a többi, a rangosabb szépirodalom, a közép szintnél magasabb ismeretközlő irodalom a megszokott, hagyományos könyvtári rendben (ETO).

A szellős gyerekkönyvtárban a 10 éven aluliak számára képes, verses mesekönyvek, ismeretterjesztő irodalom. Minden egyebet a gyerekek is a felnőttek könyvei között találnak meg.

A könyvtár vezetője, *Maruszkai József* (35 éve van a pályán) elmondja, hogy a vártnál sokkal nagyobb az érdeklődés, egy hónap alatt több mint 200 olvasó iratkozott be, az első havi statisztika szerint a látogatók száma két és félezer, a kölcsönzőké 1800

volt. Reggel 9-től este 19 óráig tartanak nyitva. A délelőtt érthető módon csendesebb, újságot olvasni néznek be néhányan, de láttunk kölcsönzőket is, és akadt egy kisfiú a gyerekrészlegben, aki épp influenzája miatt nem mehetett iskolába.

Mi kell a beiratkozáshoz? Személyi igazolvány, nyugdíjasoknak nyugdíjas igazolvány, diákoknak a szülő vagy más jóállása. A helybeni használat ingyenes, a kölcsönzés egy évre 100 Ft, nyugdíjasoknak 30 Ft. A videokazetták kölcsönzési díja egy napra 60 Ft. Van büfé és fénymásoló is, utóbbi 6, illetve 10 forintért készít egy A/3-as, illetve A/4-es méretű másolatot. A gyerekek kedvence a Commodore-számítógép, a hozzá való játékkazettákkal (50 Ft/óra).

Szombat-vasárnapra bérbeadják helyiségeiket. Elődjüknek, a Kassáklubnak 20 éves múltja volt, rangos közművelődési intézményként működött: táncház, filmklub stb. A lakosság mint közösségi házat szerette és használta hosszú időn keresztül. 1991 januárjában megkérdezték a lakosságot egy 300 fős interjúsorozatban, mit szeretnének. 50 százalékban közösségi házra vágytak. Ezért eleve kettős funkciót igyekeztek kialakítani: könyvtárat és közösségi jellegű intézményt. 19 óra után vagy a hétvégén, bárkinek bármilyen célra bérbe adják. Eleinte főként lakógyűléseket

tartottak benne (februárban 3-4-et), a Hermina nevű polgári kör hétfőn négy és nyolc között itt tartja összejöveteleit. Az egyik szombatira egy baráti társaság névnap házibulira hajnalig kibérelte a középső övezetet. A bérleti díj 1 órára 260 Ft, egész estére vagy hosszabb időre megegyezés szerint.

A munkatársak létszáma – a vezetőn kívül – három, egyikük főiskolát végzett, a másik középfokú végzettségű, és egy rész munkaidős (hat órás);

a helyiségeket két részfoglalkozású takarító tartja tisztán. Dél előtt csak egy munkatárs inspekciózik, délben jönnek a többiek. Délután nagyobb a forgalom.

– A péntek délután borzasztóan rumlis – magyarázza a tavaly érettségizett munkatársnő. – Főleg a videokazetták miatt: a teljes hétvége, egészen hétfőig, egy napnak számít.

Jó munkát és sok olvasót, látogatót kívánunk az új közösségi háznak.

(P. E.)

Ünnep a Könyvtárellátóban

A Könyvtárellátó Vállalat 1992. október 15-én sajtótájékoztatóval és állófogadással egybekötött ünnepet ült. Megünnepelte a magyar könyvtárellátás megszervezésének 40. és a vállalat megalapításának egyéves évfordulóját. A megjelent – igen népes – ünneplő közönséget a vállalat igazgatója, *Maróti Istvánné* köszöntötte, következő beszédével:

A Könyvtárellátó Vállalat nevében tisztelettel és szeretettel köszöntöm mindazokat, akik meghívásunkat elfogadva most érdeklődéssel várják tájékoztatónkat.

Két oka is van annak, hogy ma itt, ebben az órában örömmel szeretnénk megosztani Önökkel. Az egyik ok az ünneplésre, hogy negyven esztendővel ezelőtt indult meg a szervezett könyvtárellátás. A másik, hogy egy esztendő működik az önálló Könyvtárellátó Vállalat, amely máris eredményekről számolhat be. Ennek legfrissebb bizonyítékát láthatják itt, a vállalat mintatermés és a hozzá tartozó utánrendelési raktárát.

A Könyvtárellátót – igaz, nem önálló vállalként, hanem az Állami Könyvterjesztő Vállalat osztályaként – négy évtizeddel ezelőtt, 1952-ben hozták létre azok, akik időben felismerték,

hogy egy szervezett könyvtárellátás része lehet a nemzet kulturális értékeinek, szolgálhatja a magyar könyv kultúra gazdagodását, védelmét.

Akkor, az 50-es évek elején a falusi könyvtárak száma rövid időn belül meghaladta a négyezretet. A gyors ütemben létrehozott hálózat nem rendelkezett szakképzett könyvtárosokkal, hiányoztak a szakszerű, a szakmai követelményeknek megfelelő működési feltételek. Szükségessé vált tehát egy olyan könyvtári, könyvkereskedelmi központ létrehozása, amely gondoskodik a könyvtárak állományának fejlesztéséről, a könyvek könyvtári használatra való előkészítéséről, a könyvtárak berendezéséről, felszereléséről.

Nehéz a négy évtizednyi múlttól röviden beszámolni. A könyvtárak ellátásának tapasztalatairól nyilván nemcsak mi, hanem az érintett könyvtárak munkatársai is szólhatnak.

A szerződési fegyelem betartása, a szállítások ütemezettsége, a tájékoztató munka tökéletesítése egyaránt érdeke volt a megrendelőknek és a könyvtárellátónak.

Időközben változott a gazda, a könyvkereskedelem többszöri átszervezése miatt az Állami Könyvter-

jesztő Vállalat helyett a Könyvértékesítő, majd a TÉKA feladata volt – egybekellett – a könyvtári ellátás szervezése, irányítása, felügyelete.

Az elmúlt három-négy esztendőben a magyar könyvszakma térképe alaposan átrajzolódott. Miközben a könyvtárak ugrásszerűen emelkedtek, szinte mértéktelen, és főleg követhetetlen számban születtek új könyvkiadók. A könyvkínálat számszerű gyarapodásával egyidőben, a csődhullám, a fizetéképtelenség utolérte a könyvkereskedelmi vállalatokat is. Megkezdődött egy kiutat kereső privatizációs folyamat, amely elvezetett a nagyvállalatok megszűnéséhez, a kiadói szerkesztők, a szakképzett könyvesbolti eladók – jelentős számban történő – elbocsátásához, könyvesboltok, pavilonok, sőt néhol könyvtárak bezárásához. Ebben a válságos szakmai helyzetben komoly veszélybe került a könyvtárellátás is.

Úgy tűnt, hogy a könyvkereskedelem csődjé magá alá temeti a 40 éve működő szervezetet. Az érintett könyvtárosok, könyvkiadók felismerték, hogy most csakis az összefogás, az együttműködés, a közös kiűtkeresés hozhatja meg a megfelelő megoldást.

Ez a szakmai szándék és elszánt akarat eredményezte, hogy 1991. november elsején létrejöhett, megalakult az új Könyvtárellátó, most már önálló vállalatként. A megalakuláskor úgy ítéltük meg, hogy nem sajtótájékoztatóval, nyilatkozatokkal ünnepeljük a megalakulást, hanem tetteinkkel, munkánkkal, eredményeinkkel bizonyítjuk a szervezet életképességét.

Az elmúlt egy esztendő alatt közel 17 millió forint értékű beruházással megteremtettük a folyamatos szakmai munka alapvető feltételeit. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete volt oktatási központjának helyén – némi átalakítással – raktárat építettünk. A vásárolható, megrendelhető állományt számítógépen

tartjuk nyilván, vásárlóink a ma megnyíló mintateremben lévő könyvek segítségével tájékozódhatnak a kínálatról.

A könyvtárak katalóguscédulával és könyvtári használatra előkészítve vihetik el az igényelt példányokat. A szállítás gyorsítása és zavartalan folyamatossága érdekében raktárházunkban egy galéria-szintet építettünk. Ennek is köszönhető, hogy egy esztendő alatt mintegy 210 millió forint értékben több mint 1 millió kötetet szállíthattunk.

E gazdasági, pénzügyi tény ismeretében nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk szakmai partnereinknek, a könyvkiadóknak, a könyvtáraknak, a nyomdáknek, hogy a Könyvtárellátó Vállalat fizetőképes, ígéreteihez híven továbbra is vállalja kötelezettségeinek teljesítését.

Belső rekonstrukciós programunkat, a szervezeti modell megteremtését a szállítások szüneteltetése nélkül tudták teljesíteni.

Köszönet illeti munkatársaimat, valamint megkülönböztetett szeretettel a 3-4 évtizede itt dolgozó kollégákat, hogy együttesen, szorgalommal, türelemmel, példás szakmai felkészültséggel bebizonyították, hogy a Könyvtárellátó Vállalat képes feladatainak megoldására.

Tisztelt Vendégeink! Ahogy bevezető szavaimmal jeleztem, mai ünnepi találkozásunk célja a visszacmlékezés mellett egyúttal mintatermünk megnyitása is. Egy korszerű kereskedelmi egység létrehozása fontos a kiadóknak, a könyvtárosoknak, a könyvbarátoknak egyaránt. Jóleső érzéssel mondhatjuk el, hogy ilyen jelentős mértékű beruházás mellett teljesíteni tudtuk a magunk elé tűzött terveket. Változatlanul, szakmai-pénzügyi tekintetben is igyekszünk hiteles, megbízható partnerek lenni, maradni. A korrektség, a tisztaság, az együttműködési szándék azt hiszem alapvetően fontos feltétele nemcsak a könyvtári ellátásnak, hanem az egész könyvszakmának.

Végezetül köszönettel tartozom mindazoknak, akiknek döntési felelőssége nélkül itt ma nem ünnepelhetnénk. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium vezetői és munkatársai hittel és bizakodva vállalták, hogy támogatják egy új szervezet, a Könyvtárellátó Vállalat létrehozását. A megelőlegezett bizalmat igazolja a szervezet megerősödése, a mintaterem és a raktárház mai átadása.

E rövid ünneplés után természetesen további tennivalók várnak ránk, hisz feladatunk, felelősségünk nem csekély. Végezetül *Illyés Gyula* számomra kedves gondolatát idézném, amely üzenetértékű is: „... ahol négyöt ember valami tisztességesre társul, ott már egy darab haza van”.

Köszönöm figyelmüket.

Maróti Istvánné beszéde után a jelenlévő két helyettes művelődési és közoktatási államtitkár közül először *Fekete György* emelkedett szólásra. Ő a következőket mondotta:

Maróti Istvánné teljes szakmai pályája, végzettségével összhangban, a könyvtárosi-népművelői tevékenységhez kapcsolódik. Könyvtárosként, könyvtárvezetőként szerezte meg mindazokat a tapasztalatokat, melyek jelenlegi beosztásában oly nagy mértékben lehettek segítségére. A

Könyvtárellátó Vállalat megalapítása előtt a TÉKA Könyvtárellátó Főosztályát vezette, már ebben a beosztásban a könyvtárellátás érdekében több korszerűsítő megoldást kezdeményezett, amelyeket az új vállalat létrehozása után rendkívül határozottsággal és nagy szakmai körültekintéssel ültetett át a gyakorlati életbe. Az új vállalat egyéves működése alatt irányításával megtörténtek azok a legfontosabb fejlesztések, amelyek a hatékony könyvtári igények kielégítéséhez kielégítő szolgáltatásként szükségesek. Egyéves vezetői tevékenysége alatt korrekt munkakapcsolatokat alakított ki a könyvtárakkal és stabilizálta a vállalat gazdálkodását. Ezek után engedtessek meg nekem, hogy ezt a kitüntetést átadjam, amelynek szövege így szól: „a Magyar Köztársaság Művelődési és Közoktatási minisztere Maróti Istvánnénak a »Művelődés Szolgálatáért« díjat adományozza 1992. október 16-án. *Andrásfalvy Bertalan* miniszter”.

Fekete György helyettes államtitkár ezután köszöntötte, meggratulálta, és kicsiny borítékkal látta el a Könyvtárellátó három legtöbb időt lehúzott, leghűségesebb és legeredményesebb munkatársát. Természetesen mindhárman hölgyek voltak: *Faluközi Ferencné*, *Kulcsár Valéria*, és *Moharos Benjáminné*.

Az egyre meghittebbé, otthonosabbá váló ünnepség következő szónoka (ha ugyan illik e megnevezés egy joviálisan kötetlen, baráti kedves, a causerie műfaját mesterien érvényesítő előadóra) *Gábor József* helyettes államtitkár volt. Ismerősöknek, ismerős témáról beszélt, így épp csak fel kellett idéznie, mibe került, mennyi vitába, mennyi ellenállás legyőzésébe, mennyi furfangba, hogy a jelenlévők évfordulót ülhetnek. Köszönetet mondott az „egész szakmának”, kiemelte egyesek, köztük a

könyvtári osztály vezetőjének, *Sóron Lászlónak* az érdemeit, majd – nem is épp váratlan fordulattal – arra emlékeztetett, hogy mi áll, minő kemény munka és minő kemény fordulatok a most ünneplő, jubiláló vállalat előtt.

Kedves, derűs mosolyával azonban el is vette komorabb szavainak élet, semmiképp sem rontotta meg azok hangulatát, akik beszéde után – követve a szíves invitálást – a szendvicsekkel és poharakkal megterített asztalok felé voltak indulóban.

Vállalkozási Információs Projekt

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete keretében, együttműködve az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumával és a Könyvtári Egyesüléssel, 1992. október 15-én megalakult a Vállalkozási Információs Projektet szervező együttműködési kör. A projekt célja, hogy

1. az egyetemi, valamint az országos szakkönyvtárakban és megyei könyvtárakban máris rendelkezésre álló, a vállalatok piaci szerepléséhez, gazdálkodásához és technológiai fejlesztéséhez szükséges információkat az érdekeltekhez eljuttassa;

2. együttműködve a vállalkozási információ területén érdekelt különféle szervezetekkel – szervezeten illeszkedve a kormány vállalkozásfejlesztési programjához – a magyar nemzetgazdaság szereplőinek tevékenységét elősegítő információs szolgáltatásokat hozzon létre és működtessen;

3. a könyvtári infrastruktúrát a vállalkozási információs igények kielégítése érdekében hasznosítsa.

A projekt résztvevői: József Attila Tudományegyetem Központi Könyv-

tára, Miskolci Egyetem Központi Könyvtára, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára, Veszprémi Egyetem Központi Könyvtára, Deák Ferenc Megyei Könyvtár (Zalaegerszeg), Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém), Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár (Nyíregyháza), Baranya Megyei Könyvtár (Pécs), Békés Megyei Könyvtár (Békéscsaba).

Ez a kör nyitva áll további csatlakozó könyvtárak és más információs intézmények előtt.

Projekt menedzserekként a kooperációs kör *dr. Huszár Ernő*nét (Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára főigazgatója), *Szántó Pétert* (az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója) és *Baranyi Györgyöt* (a Deák Ferenc Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese) bízta meg. A titkári teendőket *Hegyi Tamás* (a Művelődési és Közoktatási Minisztérium könyvtári osztályának munkatársa) fogja ellátni. A projekt a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával indult meg.

HELYZETJELENTÉS SVÉDORSZÁGBÓL

A svéd szélmalmokkal való küzdelmek rövid szünetében írom ezt a levelet. Nem lehetetlen, hogy egyesek egy aprópénzét veszített milliomos sóhajtozásának fogják fel soraimat. Szülőházam problémái aggasztanak, de a másodikéi, amelyeket reggeltől estig érzek, testközelségük miatt szomorítanak el.

Könyvtáros vagyok, nem közgazdász. Ezért nem tudom, hogy Svédország gazdag-e vagy szegény. A politikusok, és nyomukban a velem együtt tudatlan tömegkommunikáció, szegénynek állítja. A svéd ember bízik a hatóságokban, ezért szegénynek véli magát. És mi akar lenni a szegény ember? Gazdag, természetesen. És elhiszi, hogy lesz aranytojás.

Az uppsalai Városi Könyvtár minden harmadik alkalmazottját el kívánja bocsátani. A tudományok városa feladta ambícióit. A nagy kikötőváros, Göteborg, könyvtárfiókokat zár be, a stockholmi Városi Könyvtár költségvetése milliókkal csökken. Az ország legtöbb részéből fiókok bezárásáról, mozgókönyvtárak leállításáról jönnek a hírek. A svédek egy része, talán a zöme, habár nem tapsol, de elhiszi, hogy a kiadások nagyszabású csökkentése egy szép jövő záloga. A többiek skizofrénen bandzsítanak a jövőbe. A nagyszabású takarékoskodást nem vetik el, de tragikusnak tekintik a kultúra rombolását.

A hivatalnokok feladata követni a megválasztottak határozatait. Azelőtt a szakember javasolt és a politikus elutasított, módosított vagy egyetértett. Ma a politikus alig kérdez már; javasol is, dönt is. De a kultúrpolitikus, ugyanúgy, mint a könyvtár alkalmazottja, kettősségben él. Hisz az ország nehézségeiben, és nincs ereje a kultúra vívmányait védeni. Egyoldalú volna azt állítani, hogy elszegényedésünk csak bajjal jár. A szegény ember fantáziáját a korlátozott anyagi helyzet ösztökélheti is, de sajnos gyakran csak fásulttá teszi. Az alkalmazottak – jobb esetben – racionalizálnak a munkahelyeken vagy könyvtárközi együttműködések szerveznek.

A könyvtárak aranytojást tojó tyúkjá a számítógépesítés. A számítógépek

korszerűsítik a bibliográfiai szolgálatot, a kölcsönzést, sok monoton könyvtári munkát, a statisztikát. A számítógépesítésről még akarva sem lehet mást, mint jót mondani. De a gépesített világ szebb jövőjének tengerén elsüllyed a könyvtárak armadája. Milliókat fordítanak a gépesítésre, az alkalmazottak képzésére. Gépesíteni – persze – kell, de egy ilyen nagy kiterjedésű országban fiókok is kellene.

A svédek azt mondják hazájukról öngúnyal, hogy ott egyszerre csak egy igazságnak van helye. Most a gépesítés a szent tehén, az egyetlen igazság.

A nyereszkesedő az olvasók közös nevezőjét keresi. A könyvtárak is beengednek nem keveset a nagyon keresett könyvekből, de a könyvtár értelme nem ebben van. A nem kifizetődő, speciálisan egyéni és csoportos kultúrák szükségleteit csak a társadalom tudja kielégíteni. És mindannyian egyedi példányok vagyunk, és mindannyian tartozunk valamilyen csoporthoz (rokkant, bevándorolt, tanyán lakó stb.). A könyvtár mint intézmény képes kielégíteni ezeket az igényeket és garantálni azt a tarkaságot, ami a svéd demokráciának egyik legfontosabb alapköve.

A svéd népkönyvtár története ezt mutatja. Sok gyámságoskodás ellenére sokszínűséget, információt adott a kissé egyszínű társadalom polgárának. A svéd könyvtár persze gyenge ahhoz, hogy alternatívája legyen a szabad médiapiacnak, de ha ez se volna, akkor a sokrétű információ az ország lakosságának csak egy kis, kiváltságos részéhez jutna el.

Svédországban sokan szeretnének Európához tartozni. Az Egyesült Piac, az Egyesült Európa divatos szavak lettek itt. De igazán senki sem tudja, hogy ezek a szavak mit jelentenek. Az ország izoláltságát már régen a populista idegen (és az izoláltságból eredő honi) ízlés lazítja, és nem a jó értelemben vett, európai humanizmus. A könyvtárak fékezik és a jövőben is fékezhették ezt a folyamatot.

Egy ideszakadt látogatónak túlzottnak tűnhet helyzetjelentésem, látván gyönyörű könyvtárainkat. De nem látja a penészt, amely ezeket belülről emészti, sem a szorongást, amelyet az alkalmazottak éreznek, a látogatók meg gyantának.

Egyelőre ennyit, bármily meglepő. A tervekről, mozgalmakról, melyek a helyzettel kívánnak számot vetni, talán később.

Gulyás Miklós

A magyarországi iskola millenniuma

996-ban, száz évvel azután, hogy őseink végképp birtokba vették a Kárpát-medence tájait, Szent Márton hegyén, a mai Pannonhalmán bencés kolostor létesült. Géza fejedelem, majd Szent István király kérésére az ország más helyein is tanyát vertek a bencések, a Szent Márton-hegyi őskolostor jelentősége azonban valamennyin túlnő, mert hiteles források szerint falai között kezdte meg működését az *első magyarországi iskola*, bár a Benedek-rendnek eredetileg nem az oktatás volt a legfőbb célja, a tanítás-nevelés mégis szerves része lett hittérítő-lelkiápolói tevékenységüknek; különösen nálunk Magyarországon kényszerülhettek erre a szerepre, hiszen első királyunk „pro stabilitate regni”, vagyis az *ország megerősítése céljából* hívta őket segítségül hazánkba. A bencések jóvoltából a Szent Márton-hegyi őskolostorban az akkori európai kolostori iskolák mintájára – és talán színvonalán is – folyt a munka: a növendékek az első időkben főleg olvasni és énekelni tanultak, természetesen latinul, hogy az egyházi szertartások legalapvetőbb tudnivalóit elsajátítsák, és ily módon felkészüljenek részben a hittérítő munkára, részben pedig a már keresztény hiten élők lelki gondozására.

A pannonhalmin kívül ezek közé az ősi alma materek közé tartozik a pécsi, győri, soproni, esztergomi, csanádi, székesfehérvári székesegyházi, illetve káptalani iskola is és még sok társuk. A pécsi például alig-alig lehetett fiatalabb a pannonhalminál, hiszen a források szerint Bonipert pécsi püspök az 1010-es évek elején (tehát alig évtizeddel később, mint ahogyan a Szent Márton-hegyi iskola létéről tudunk) latin nyelvkönyvet kért a frankföldi Chartres püspökétől (a könyvet meg is kapta). S a Szent Márton-hegyivel nagyjából egy időben kellett működnie az esztergomi, sőt a marosvári (csanádi) kolostori (káptalani, székesegyházi) iskolának is. Mindenesetre a Szent Márton-hegyinél korábban létezőről nem tudunk, ezért hitelesen tekinthetjük az *első magyarországi iskolának*.

1996-ban tehát éppen ezer éve lesz annak, hogy hazai iskoláról beszélhetünk. Millenniumunk természetesen – minden hiteles forrás ellenére – jelképes, hiszen az a bizonyos terem vagy szoba a Szent Márton-hegyi kolostorban, ahol az ifjak latinul mondogatták a Miatyánkot, méghozzá úgy, hogy magyarul is értsék az ima szövegét, nem a szó mai értelmében, hanem akkori funkcióját illetően volt iskola. Jelentősége mégis jóval több, mint oktatástörténeti, azt is mondhatjuk, hogy történelmi. *Mészáros István*, a téma kiváló hazai tudósa szavaival: „A magyarság akkor tette meg az első határozott lépéseket az európai kultúra melletti elkötelezettség, annak befogadása érdekében, amikor létrehozta az első magyarföldi iskolákat. Ezek azután az Európához szorosan kötődő kultúra szertesugárzó műhelyeivé váltak hosszú évszázadok idején, maguk is sajátos »magyar« színekkel gyarapítva az egyetemes európai kultúrát.

Kétségtelen: *a honfoglalással Magyarország földjét vették birtokukba őseink, az iskolák megszervezésével pedig az európai kultúrát*. Ez utóbbi – az európai kultúra – nélkül aligha lett volna megtartható és gyarapítható a másik, Európának az a földterülete, amelyet Magyarországnak hívunk.

Ezért »méltó és igazságos«, hogy az európai és a magyar kulturális életnek

egyaránt jelentős ünnepe legyen a magyar iskolázás megindulásának ezerszázados évfordulója 1996-ban..”

Felismerve az évforduló jelentőségét, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum a nyolcvanas évek második felében nekifogott a szervezésnek; először 1988-ban jelezte hivatalosan a Művelődési Minisztériumnak: magára vállalja a millenniumi előkészítéssel kapcsolatos szervezési és tartalmi munkát, de ehhez támogatást kér. E támogatást kezdetben meg is kapta, de amikor megfogalmazta javaslatait, a minisztérium „túl korainak” minősítette a lépést. Mit sem törődve a főhatósági bizonytalankodással, az OPKM neves kutatók fölkérésével előkészítő bizottságot szervezett. Ennek az 1988-ban megalakult előkészítő bizottságnak az összetétele a következő volt: elnöke *Kardos József* egyetemi rektorhelyettes, az OPKM múzeumi osztályának vezetője; titkára *Jáki László*, az OPKM tudományos titkára; tagjai a négy fölkért kutató – *Benda Kálmán*, *Horváth Márton*, *Kelemen Elemér* és *Mészáros István* – továbbá *Balázs Mihály*, az OPKM főigazgatója és *Horváth Tibor* főigazgató-helyettes. A négy kutató az OPKM fölkérésére vállalta, hogy tanulmányokat készít az ünnepi megemlékezések módjáról, ezzel kapcsolatban terveket dolgoz ki, és javaslatot tesz az ünnepség egyik legfontosabb eseményére, a központi kiállításra, annak kereteire és tartalmára.

Az említett tanulmányok határidőre megszülettek, és a bizottság elnöke, *Kardos József* is elkészítette a négy tanulmány összefoglaló elemzését. Azóta mind az öt dolgozatot megjelentette az OPKM. Az előkészítő bizottság egyik utolsó ténykedése az volt, hogy javaslatot készített a millenniumi Emlékbizottság összetételére, amelynek végleges névsora 1991 második felére alakult ki.

Az Emlékbizottság 1992. január 10-én a Magyar Tudományos Akadémia felolvasótermében megtartotta első ülését. Igazán tekintélyes tisztikara született: elnöke *Kosáry Domokos*, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, társelnökei *Andrásfalvy Bertalan* művelődési és közoktatási miniszter, *Csoóri Sándor*, a Magyarok Világszövetségének elnöke, *Demszky Gábor* Budapest főpolgármestere és *Várszegi Asztrik* címzetes püspök, pannonhalmi főapát. A titkárság tagjai lettek: *Bodó Sándor* minisztériumi főosztályvezető, *Kardos József* egyetemi docens és *Kelemen Elemér*, az OPKM főmunkatársa. Az Emlékbizottságnak összesen negyvenhét tagja van, közöttük a tudomány, a kultúra, a művészetek és a társadalmi-gazdasági-politikai közélet jeles személyiségei.

Az Emlékbizottság alakuló ülésén felhívást fogadott el „a magyarországi iskola millenniumának megünneplésére”. Ennek idézzük a legfontosabb gondolatait: „Terveink sorában az első helyen említendő a magyar iskolatörténet tárgyi emlékeinek felkutatása és bemutatása, iskolai gyűjtemények létesítése, helyi és országos kiállítások rendezése. E megemlékezésnek központi eseménye lehetne a ma még hiányzó állandó iskolatörténeti kiállítás, a valóságos pedagógiai múzeum megteremtése.

A millennium alkalmat ad a magyar neveléstörténet forrásainak, dokumentumainak feltárására és közreadására. A szakmai konferenciák a hazai művelődés- és neveléstörténet újabb eredményeinek bemutatása mellett a nemzetközi kitekintést is lehetővé teszik.

Az Emlékbizottság reméli, hogy a magyarországi iskola millenniuma az egész ország, sőt a határainkon kívül élő magyarság közös ügyévé válik.

Felkérünk minden nevelési-oktatási intézményt, hogy a diákok és a nevelők, az oktatók és a hallgatók összefogásával tegyenek meg mindent intézményük múltjának minél gazdagabb, teljesebb feltárására, hogy hagyományaikkal is segítsék a jelen mindennapi feladatainak megoldását.

Kérjük az egyházakat és a vallási közösségeket, hogy gazdag tapasztalataik-

kal, egyházi és iskolatörténeti gyűjteményeik megújításával kapcsolódjanak be az ünnepi eseménysorozatba.

Felkérjük a helyi, a megyei és az országos közgyűjteményeket, kulturális és tudományos intézményeket, hogy munkájukban, közművelődési tevékenységükben megkülönböztetett figyelmet szenteljenek a magyar iskola ezeréves történetének.

Felkérjük a helyi és a megyei önkormányzatokat, valamint az oktatásügyben érdekelt állami, társadalmi, politikai és nemzetiségi szervezeteket, hogy részvételükkel, erkölcsi és anyagi támogatásukkal segítsék a helyi és az országos programok megvalósítását.

Kérünk mindenkit – itthon és külföldön –, hogy járuljon hozzá a millennium méltó megünnepléséhez”.

*

A felhívásból is nyilvánvaló, hogy 1996-ban országos ünnepségre kerül sor. S ha még azt is hozzátesszük, hogy mindez egybeesik a magyar honfoglalás 1100. évfordulójával, máris bizonyosak lehetünk benne, hogy nagyszabású, európai színvonalú és tartalmú ünnepségsorozat tanúi és részesei lehetünk.

A millenniumi előkészületekben – és majd magukon az ünnepségeken – az iskolák mellett központi szerepet játszanak a közgyűjtemények, s közülük is első helyen a könyvtárak. Erre a szerepre a felhívás is céloz, de anélkül is világos, hogy a könyvtárakra, könyvtárosokra jelentős feladatok hárulnak. Elsősorban az iskolák részéről, ugyanis valószínűleg megismétlődik a múlt század végi dokumentumkeresés, forráskutatás. Csak emlékeztetőül: a honfoglalás ezeréves évfordulójára miniszteri rendelet írta elő, hogy az iskolai értesítők (évkönyvek) 1894–96-os köteteibe valamennyi intézet történetét „részletekre kiterjedően” meg kell írni, ami azt jelentette, hogy a kezdetektől fogva nyomon kellett követni egy-egy iskola történetét. Valóságos virágkorát élte ezekben az években a neveléstörténet-írás. Egyetlen középiskola sem akadt, amelyik ne írta volna meg történetét, sőt szakiskolák, majd polgári iskolák és az elemi iskolák közül is sokan hozzáfogtak történetük feldolgozásához. Ettől az időtől kezdve kerülnek az értesítőkbe minden évben rendszeresen az intézmény történetét feldolgozó tanulmányok, illetve azok a rovatok, amelyekben évről évre

röviden összefoglalják az adott iskola történetét. Jórészt ennek a száz évvel ezelőtti miniszteri rendelkezésnek köszönhetjük, hogy sokat, esetenként majdnem mindent tudunk a középiskolák egy részének 1896 előtti eseményeiről.

Méltó lenne a millenniumhoz, ha most megismétlődne az a száz évvel ezelőtti dokumentumkeresési, forráskutatási láz. Erre céloz a felhívás, amikor munkára biztatja az iskolákat, s remélhetőleg ezúttal is minisztériumi ajánlás támogatja a vállalkozó szellemű pedagógusokat.

A könyvtárak közreműködése nélkül azonban ezek a feladatok aligha teljesíthetők, s jó lenne, ha a könyvtárosok előre fölkészülnének a várható igények kielégítésére. Valószínű, hogy elsősorban az 1896 utáni dokumentumok iránt lesz érdeklődés, s leginkább az intézmények 1945 utáni történetének hiteles feldolgozásához lesz nagy szükség a könyvtárosok segítségére. Nagyjából előre látható, hogy pedagógusok és diákok egyaránt hely- és iskolatörténeti dokumentumokat, neveléstörténeti jellegű kézi- és segédkönyveket, továbbá főiskolai értesítőket keresnek és kérnek elsősorban. Várhatóan erőteljesen növekedni fog a könyvtárközi kölcsönzések száma. Írásos források hiányában különösen a diákok gyűjtik majd a szóbeli visszaemlékezéseket, legtöbbször éppen a könyvtárak közreműködésével. Remélhetőleg a könyvtárak nem idegenkednek ettől a feladattól, márcsak azért sem, mert az emlékezéseket rögzítő dolgozatokat, magnófelvételeket a jövőre gondolva maguk is elhelyezhetik dokumentációs állományukba.

*

A millenniumi előkészületek és ünnepek tervét, szervezeti kereteit és tartalmát nagy vonalakban az előkészítő bizottság által fölkért kutatók lényegében kidolgozták, erre az Emlékbizottság is áldását adta. Az OPKM vezetői azonban arra is gondoltak, hogy valamiképpen az anyagi-pénzügyi hátteret is biztosítani kell. S azt már előre látni lehetett, hogy kizárólag főhatósági finanszírozással nem lehet megoldani a feladatot. Az OPKM vezetősége ilyen megfontolásból alapítványt létesített „az ezeréves magyarországi iskola jegyében”. Az alapítvány napjainkban is örvedetesen gyarapszik, s lehetővé vált annak a pályázatnak a meghirdetése, amely neveléstörténeti források feltárására és kiadására; a magyar iskola nemzetközi kapcsolatainak, illetve nemzetközi hatásának feltárására és feldolgozására; iskolatörténeti gyűjtemények, múzeumi bemutatóhelyek, kiállítások létesítésére, bővítésére; továbbá muzeális értékű tárgyak gyűjtésére, konzerválására, restaurálására hívja föl az érdeklődők figyelmét.

Az OPKM alapítványi kiadásban megkezdte a régi tankönyvek *hasonmás* közreadását; elsőként *Kosáry Domokos* 1945-ös történelem tankönyvét és egy 1936-ban készült színes ábécéskönyvet adott ki. De készül az értesítőirodalom bibliográfiája, sőt repertórium, továbbá – sok egyéb mellett – a magyar nevelésügyi és neveléstörténeti irodalom minden eddiginél átfogóbb és egyetemesebb bibliográfiája is.

A terveket – és az első eredményeket – tovább sorolhatnánk. Annyi bizonyos: a magyarországi iskola millenniuma a honfoglalás 1100. évfordulójának szerves részeként nemcsak hazai esemény lesz, hanem remélhetőleg széles körű európai érdeklődésre is számíthat. Igazi jelentőségét természetesen nem az ünnepi szónoklatok adják, ha mégoly fennkölt fogalmazásuk is lesznek, hanem az a sok ezer meg tízezer gondolat és tett, amelyek az évfordulós ünnepekből is erőt és hitet merítve a mai magyar iskola megújításán, szellemi és anyagi jobbításán fáradozik.

Balázs Mihály